

КОЛИ Я ПИСАВ «ДЮНУ»

...у моїй голові бракувало місця для думок про успіх чи провал книжки. Я переймався лише писанням. Шість років досліджень передували тому дню, коли я сів складати розповідь докупи, а сплітання численних запланованих пасом фабули вимагало концентрації, якої я ніколи досі не мав.

Це мала бути розповідь, яка розкривала б міф про месію.

Її метою було створити інший погляд на заселену людьми планету — як на енергетичний механізм.

Вона мусила проникнути у взаємозв'язок політичних і економічних концепцій.

А ще — дослідити абсолютне передбачення та його пастки.

У ній мало йтися про наркотик, який розширює свідомість, і про те, що може статися внаслідок залежності від такої речовини.

Про те, як питна вода стала аналогом нафти та самої води, субстанції, запас якої зменшується з кожним днем.

Отож це мав бути екологічний роман із численними підтекстами, а також — розповідь про людей, їхні людські клопоти через людські цінності, а я мусив тримати перед очима всі ці рівні на кожному етапі книжки.

У моїй голові бракувало місця для думок про щось інше.

Після першої публікації звіти видавців надходили повільно і, як пізніше виявилось, були неточними. Критики повелися

суворо. Понад дванадцять видавців відмовилися публікувати текст. Реклами не було. А все-таки щось відбувалося.

Упродовж двох років книгарні та читачі засипали мене скаргами, що не можуть дістати книжки. «Всесвітній каталог»¹ схвалив її. Я постійно отримував телефонні дзвінки з питаннями, чи не заснував я релігійний культ.

Моя відповідь на це була: «О Господи, ні!»

Те, що я описую, — це повільне досягнення успіху. Коли було завершено три перші книги «Дюни», не лишилося сумнівів, що це популярний твір, один із найпопулярніших в історії. Як мені розповідали, у світі продано близько десяти мільйонів його екземплярів. Тепер найчастіше у мене запитують: «Що означає для вас цей успіх?»

Він став для мене несподіваним. Та я не очікував і провалу. Це була робота, і я її виконав. Деякі частини «Месії Дюни» та «Дітей Дюни» були написані до завершення «Дюни». Вони розросталися деталями під час написання, але основоположна історія зосталася непорушеною. Я був письменником і писав. Успіх означав, що я зможу приділяти писанню більше часу.

Озираючись назад, я розумію, що інстинктивно вчинив слушно. Пишеш не для успіху. Це відвертає частину уваги від писання. Якщо займаєшся цим по-справжньому, то це й усе, що ти робиш: пишеш.

Між тобою і читачем є неписана угода. Якщо хтось зайде до книгарні й витратить тяжко зароблені гроші (енергію) на твою книжку, ти зобов'язаний дати йому трохи розваги. Якомога більше.

Таким і був мій намір увесь цей час.

Френк Герберт

¹ «The Whole Earth Catalog» — американський журнал контркультури та каталог продукції, що його видавав Стюарт Бренд у 1968–1998 роках. (Тут і далі прим. перекл.)

Більшість дисциплін є прихованими, їхня мета — не визволити, а обмежити. Не питай «чому?». Будь обережним із «як?». «Чому?» невблаганно веде до парадоксу. «Як?» ув'язнює у світі причин і наслідків. Ті й ті заперечують нескінченність.

Апокрифи Арракіса

— Хіба не казала тобі Тараза, що через наші руки пройшло одинадцять гхол Дункана Айдаго? Цей дванадцятий.

Стара Превелебна Мати Шванг'ю з навмисною гіркотою промовила це, дивлячись із галереї третього поверху вниз на самотню дитину, що гралася на обгородженому травнику. Яскраве полуденне сонце планети Гамму відбивалося від білих стін внутрішнього дворика, наповнюючи його обшир блиском, наче на юного гхолу скеровано прожектор.

«Проійшло через наші руки!» — подумала Превелебна Мати Люцілла. Дозволила собі коротко кивнути, міркуючи, як холодно й безпристрасно поводитися і добирала слова Шванг'ю. *«Ми використали наш запас, посилайте ще!»*

Дитина на травнику мала на вигляд десь дванадцять стандартних років, але у випадку гхоли, в якому ще не пробудилася первісна пам'ять, зовнішність могла бути оманливою. У цю мить хлопчик глянув угору на спостерігачок. Мав міцну статуру, прямий зосереджений погляд з-під чорної шапки каракулевого волосся. Жовте сонце ранньої весни кидало короткі тіні на його стопи. Шкіра була темною від засмаги, коли ж од легкого руху тіла його блакитний комбінезон трохи зсунувся, на лівому плечі відкрилася бліда смуга.

— Ці гхоли не лише дорогі, а й украй небезпечні для нас, — промовила Шванг'ю. Її голос був рівним, позбавленим емоцій,

але від цього ще потужнішим. Голос, яким Превелебна Мати Наставниця зверталася до учениці-аколітки. Для Люцілли він став додатковим підтвердженням: Шванг'ю належала до тих, хто відверто протестував проти проєкту гхоли.

«Вона спробує взяти над тобою верх», — перестерігала її Тараза.

— Одинадцяти провалів досить, — сказала Шванг'ю.

Люцілла глянула на поморщене обличчя Шванг'ю, зненацька подумавши: *«Одного дня я теж стану старою і висохлою. І, можливо, такою ж могутньою в Бене Гессерит».*

Шванг'ю була маленькою жінкою, довгі роки служби Сестринству залишили численні сліди на її обличчі. Зі своїх попередніх студій Люцілла знала, що звична чорна накидка Шванг'ю приховувала худу постать, яку мало хто бачив, окрім аколіток-покоївок і чоловіків, виділених їй для схрещення. Рот Шванг'ю був широким, нижня губа стиснута віковими зморшками, що віялом розбігалися до випнутого підборіддя. Вона поводитися з різкуватою жорсткістю, яку невтаємничені часто сприймали за гнів. Командирка Твердині Гамму була замкнутішою, ніж більшість Превелебних Матерів.

Люцілла вкотре пошкодувала, що не знає повного обсягу проєкту гхоли. Хоча Тараза досить виразно провела межу: «У питаннях, що стосуються безпеки гхоли, Шванг'ю не варто вірити».

— Ми вважаємо, що більшість із попередніх одинадцяти вбили самі тлейлаксу, — промовила Шванг'ю. — Уже це мало б дещо нам пояснити.

Наслідуючи Шванг'ю, Люцілла прийняла спокійну поставу, майже не показуючи емоцій чекання. Її поведінка наче казала: «Я можу бути значно молодшою за тебе, Шванг'ю, та я теж повна Превелебна Мати». Вона відчувала погляд Шванг'ю.

Шванг'ю бачила голограми цієї Люцілли, але як жінка у плоті й крові вона викликала більший неспокій. Без сумніву, була

імпринтеркою¹, що пройшла найкращий вишкіл. Сині на синьому очі, не кореговані лінзами, надавали Люціллі проникливого виразу, що пасував до видовженого овального обличчя. Каптур чорної накидки-аби, зараз відкинутий назад, відкривав каштанове волосся. На потилиці воно було зібране в туго зашпилений вузол, а тоді каскадом спадало по спині. Навіть найбільш строгий одяг не міг повністю приховати пишні Люцілліні груди. Вона походила з генетичної лінії, знаменитої своєю материнською природою, і народила Сестринству вже трьох дітей, двох од того ж батька. Так — каштановолоса чарівниця, з повними грудьми і схильністю до материнства.

— Ти дуже мовчазна, — промовила Шванг'ю. — Це свідчить про те, що Тараза перестерегла тебе переді мною.

— Маєш причини вважати, що вбивці спробують дістатися до цього дванадцятого гхоли? — спитала Люцілла.

— Уже намагалися.

«Дивно, що як замислишся про Шванг'ю, то неодмінно згадаєш слово “єресь”», — подумала Люцілла. Чи серед Превелебних Матерів може існувати єресь? Релігійні підтексти цього слова здавалися недоречними стосовно Бене Гессерит. Як могли постати релігійні рухи між людьми з глибоко маніпулятивним ставленням до всього релігійного?

Люцілла перевела увагу на гхолу, який у цю мить кілька разів перекутився колесом довкруги дворика. Описавши так повне коло, став і глянув на двох спостерігачок на галереї.

— Який гарний виступ! — пирхнула Шванг'ю. Старечий голос не до кінця замаскував приховану грубість.

Люцілла глянула на Шванг'ю. *Єресь*. Дисиденство не було належним словом. Поняття опозиції не охоплювало того, що можна було відчуту у старшій жінці. Було там щось, спроможне розтроцити Бене Гессерит. Бунт проти Тарази, Превелебної

¹ Імпринтинг — здатність зафіксувати в пам'яті ознаки об'єктів та образи і трансформувати їх у норми поведінки. У світі Дюни імпринтер чи імпринтерка — людина, яка вміє змусити інших до такої фіксації.

Матері Настоятельки? Неймовірно! Влада Матері Настоятельки була монархічною. Коли Тараза, вислухавши раду та обговорення, ухвалювала рішення, Сестринство зобов'язувалося слухатися.

— Не час творити нові проблеми! — зауважила Шванг'ю.

Значення її слів було ясным. Люди з Розсіяння поверталися, а наміри декого з цих Загублених загрожували Бене Гессерит. *Всечесні Матрони!* Звучить аж надто схоже на «Превелебні Матері».

Люцілла ризикнула трохи розкритися для проби.

— Думаєш, ми мусимо зосередитися на цих Всечесних Матронах із Розсіяння?

— Зосередитися? Ха! Вони не мають наших сил. Не виявляють здорового глузду. І не є володарками меланжу. Наше знання, здобуте завдяки прянощам, — ось чого вони хочуть від нас.

— Можливо, — погодилася Люцілла. Не була схильна повністю поступитися на підставі нечисленних доказів.

— Мати Настоятелька Тараза схибнула з розуму, марно гаючи час із цим гголою, — сказала Шванг'ю.

Люцілла промовчала. Проект гхоли, напевно, розворушив давній неспокій серед сестер. Хай яка невелика, можливість виростити чергового Квізац Хадераха викликала в них тремтіння гнівного страху. Пхати пальці у пов'язані з червами рештки Тирана! Це було вкрай небезпечно.

— Нам у жодному разі не слід забирати цього гхолу на Ракіс, — пробурмотіла Шванг'ю. — Нехай сонні черви лежать спокійно.

Люцілла знову глянула на хлопчика-гхолу. Він відвернувся від високої галереї з двома Превелебними Матерями, але щось у його поставі вказувало: знає, що про нього розмовляють, чекає їхньої реакції.

— Ти, безсумнівно, розумієш, що тебе викликали, коли він ще надто юний, — сказала Шванг'ю.

— Ніколи не чула про глибокий імпринтинг у такому ранньому віці, — погодилася Люцілла. Дозволила собі легеньку

самоіронію в тоні: знала, що Шванг'ю розпізнає цю інтонацію і помилково витлумачить її. Керування прокреацією та всіма пов'язаними з нею потребами було основною спеціальністю Бене Гессерит. Використовуй кохання, але уникай його — ось про що думає зараз Шванг'ю. Аналітики Сестринства знали корені любові. Вивчили їх на достатньо ранній стадії розвитку своєї спільноти, але ніколи не сміли усувати це почуття під час контролюваного схрещення тих, на кого впливали. Терпи кохання, та стережись його — таким було правило. Знай, що любов, закладена у глибини людського генетичного набору, — це сітка безпеки, яка запевняє продовження виду. Використовуй її там, де це необхідно, здійснюй імпринтинг обраних осіб (інколи взаємний) заради цілей Сестринства, розумій, що такі особи будуть сполучені могутніми в'язями, непомітними для буденної свідомості. Інші могли б слідкувати за цими сполученнями і планувати наслідки, та пов'язані танцюватимуть під музику, якої не усвідомлюють.

— Я не натякаю, що імпринтинг є помилкою, — промовила Шванг'ю, неправильно зрозумівши мовчання Люцілли.

— Робимо те, що нам наказано, — дорікнула їй Люцілла. Хай тепер Шванг'ю здогадується, що це означає.

— Отже, ти не проти перевезення гхоли на Ракіс, — сказала Шванг'ю. — Цікаво, чи твій послух був би таким безумовним, якби ти дізналася повну історію?

Люцілла глибоко зітхнула. Невже їй зараз відкриють проєкт гхол Дункана Айдаго?

— На Ракісі є маленька дівчинка на ім'я Шіана Бруг, — сповістила Шванг'ю. — Вона вміє наказувати гігантським червам.

Люцілла приховала свою настороженість. *Гігантські черви. Не Шай-Хулуд. Не Шайтан. Гігантські черви.* Передбачений Тираном піщаний вершник нарешті з'явився!

— Це не пуста балаканина, — сказала Шванг'ю у відповідь на мовчання Люцілли.

«Справді ні, — подумала Люцілла. — *І ти називаєш речі описовою міткою, а не за їхнім містичним значенням. Гігантські*

черви. І ти дійсно думаєш про Тирана, Лето II, чий нескінченний сон несуть у собі ці черви, як перлину свідомості. Так принаймні нас учили вірити».

Шванг'ю кивнула в бік хлопчика на травнику.

— Думаєш, їхній гхола зможе вплинути на дівчинку, яка наказує червам?

«Нарешті ми ззовуємо маску», — подумала Люцілла.

— Я не відчуваю потреби відповідати на це питання, — сказала вона.

— Ти обережна особа, — зауважила Шванг'ю.

Люцілла вигнула спину дугою, потяглася. *Обережна? Так, справді.* Тараза попереджала її: «У тому, що стосується Шванг'ю, мусиш діяти вкрай обережно, проте швидко. У нас дуже вузьке вікно, в якому ми можемо досягти успіху».

«Успіху в чому?» — замислилася Люцілла. Скоса глянула на Шванг'ю.

— Не розумію, як тлейлаксу зуміли вбити цих одинадцятьох гхол. Як їм удалося пробратися крізь нашу оборону?

— Тепер ми маємо башара, — сказала Шванг'ю. — Можливо, йому вдасться запобігти катастрофі. — З її тону було зрозуміло, що вона в це не вірить.

Мати Настоятелька Тараза казала: «Ти імпринтерка, Люцілло. Діставшись на Гамму, розпізнаєш частину схеми. Але для виконання завдання не потрібний повний план».

— Подумай про ціну! — промовила Шванг'ю, дивлячись на гхолу, який саме присів і смикав пучки трави.

Люцілла знала, що ціна тут ні до чого. Набагато важливішим було відкрите визнання провалу. Сестринство не могло визнати, що припустилося помилки. Та те, що імпринтерку викликали так рано, було достатньо промовистим. Тараза знала: імпринтерка це побачить і розпізнає частину схеми.

Шванг'ю вказала кістлявою рукою на хлопчика, який повернувся до своєї самотньої гри. Бігав по траві та перевертався.

— Політика, — сказала Шванг'ю.

«Без сумніву, політика Сестринства лежить в основі ереси Шванг'ю», — подумала Люцілла. Делікатність внутрішньої суперечки можна було збагнути з того, що Шванг'ю стала керівницею Твердині на Гамму. Ті, хто опонував Таразі, намагалися не стояти на узбіччі.

Шванг'ю обернулася і прямо глянула на Люціллу. Уже достатньо сказано. Достатньо вислухано і пропущено крізь свідомість, вишколену в пильності Бене Гессерит. Капітула дуже ретельно вибирала цю Люціллу.

Люцілла відчула уважний погляд старшої жінки, але не дозволила, щоб це зачепило найглибше почуття мети, на яке кожна Превелебна Мати може поклатися у мить стресу. *Ось. Дивись скільки хочеш.* Люцілла відвернулася і вигнула губи в легенькій посмішці, пробігаючи поглядом дах навпроти.

Там з'явився чоловік в однострої, озброєний важким лазерострілом. Гянув на двох Превелебних Матерів, а тоді зосередився на хлопчикові внизу.

— Хто це? — спитала Люцілла.

— Патрін, найбільш довірений помічник башара. Каже, що він лише башарів ординарець, але треба бути сліпим і дурним, щоб у це повірити.

Люцілла пильно придивилася до чоловіка навпроти них. Отже, це Патрін. Як казала Тараза, уродженець Гамму. Обраний для цього завдання самим башаром. Худий і білявий, надто літнього віку, щоби бути солдатом, але коли башара викликали з пенсії, то він наполіг, аби Патрін розділив із ним цей обов'язок.

Шванг'ю відмітила, з яким неспокоєм Люцілла переводить увагу з Патріна на гхолу. Так, якщо башара викликано з пенсії для сторожі цієї Твердині, то гхолі загрожує справжня небезпека.

Люцілла здригнулася від несподіванки.

— Чого... він...

— Наказ Майлса Тега, — сказала Шванг'ю, назвавши башара на ім'я. — Усі ігри гхоли є тренувальними. Його мускули

мусять бути підготовлені до того дня, коли він поверне собі первісну особистість.

— Але ж те, що він робить унизу, — це не прості вправи, — зауважила Люцілла. Відчула, як її власні мускули відповідають на вивчене тренування.

— Ми приховуємо від цього гхоли тільки таємниці Сестринства, — відповіла Шванг'ю. — Майже все інше, збережене в нашому сховищі знань, може належати йому. — З її тону було зрозуміло, що вона вважає це вкрай недоречним.

— Ніхто не має певності, що цей гхола може стати черговим Квізац Хадерахом, — заперчила Люцілла.

Шванг'ю лише стенула плечима.

Люцілла завмерла, задумавшись. Чи можливо, щоб цей гхола трансформувався у чоловічу версію Превелебної Матері? Зміг би цей Дункан Айдаго навчитися заглядати в такі внутрішні глибини, яких сахається Превелебна Мати?

Шванг'ю почала говорити, її голос збивався на гуркітливе гарчання.

— Схема цього проекту... їхній план небезпечний. Вони можуть зробити ту ж помилку... — Не договорила.

«Вони, — подумала Люцілла. — Їхній гхола».

— Я віддала б усе, щоб знати напевно, яка в цьому позиція Ікса та Рибомовок, — сказала Люцілла.

— Рибомовки! — Шванг'ю труснула головою від самої згадки про релікт жіночої армії, яка служила колись Тирану й тільки йому. — Вони вірять у правду і справедливість.

Люцілла переборолла раптове стискання горла. Шванг'ю зупинилася за крок від виголошення відкритого опору. Що ж, вона тут командує. Політичне правило просте: ті, хто опирається проектові, мусять за ним стежити, щоб мати змогу перервати його при перших ознаках клопотів. Але там, на травнику, був справжній Дункан Айдаго. Це підтвердили клітинні порівняння та Правдомовці.

Тараза сказала: «Маєш навчити його любові у всіх її формах».

— Він такий юний, — промовила Люцілла, зосередивши всю увагу на гхолі.

— Так, юний, — погодилася Шванг'ю. — Тож припускаю, що ти пробудиш у ньому дитинну відповідь на материнські почуття. Пізніше... — Шванг'ю знизала плечима.

Люцілла не виявила жодної емоційної реакції. Бене-гессеритка виконує накази. «*Я імпринтерка. Тож...*» Розпорядження Тарази і спеціальний вишкіл імпринтерки визначили конкретний перебіг подій. Люцілла звернулася до Шванг'ю.

— Є жінка з моїм виглядом та моїм голосом. Я маю провести імпринтинг на неї. Можу спитати, хто вона?

— Ні.

Люцілла промовчала. Не сподівалася іншої відповіді, але не раз відзначали, що вона напрочуд схожа на Дарві Одріде, Старшу Матір Безпеки. «*Молода Одріде*», — кілька разів чула Люцілла. Звичайно, вони обидві, Люцілла й Одріде, належали до лінії Атрідів зі значним генетичним спадком потомків Сіони. Рибомовки не мали монополії на ці гени! Та Інші Пам'яті Превелебної Матері, навіть з їхньою лінійною селективністю і обмеженістю лише жіночими предками, забезпечили її важливими вказівками щодо повного обрису проєкту гхоли. Люцілла, покладаючись на досвід Джессіки, похованої під генетичними маніпуляціями Сестринства впродовж п'яти тисячоліть, відчувала глибокий страх, який напливав із цього джерела. Це був знайомий взірець. Він викликав таке сильне почуття приреченості, що Люцілла автоматично перейшла до літанії проти страху, як її вчили при першому введенні в ритуали Сестринства.

«Я не повинна боятися. Страх убиває розум. Страх — це маленька смерть, що веде до повного самозабуття. Я зазирну в очі своєму страхові. Я дозволю йому пройти повз мене та крізь мене. І коли він піде геть, я обернуся до нього внутрішнім зором і простежу його шлях. Там, де страх пройде, нічого не зостається. Залишуся тільки я».

До Люцілли повернувся спокій.

Шванг'ю, частково відчувши це, дещо знизила захисний бар'єр. Люцілла не була тупоголовою, не належала до *почесних* Превелебних Матерів з порожнім титулом і підготовкою, насилу достатньою, щоб діяти, не соромлячи Сестринство. Була справжньою, і від неї годі було приховати деякі реакції, навіть якщо це реакції іншої Превелебної Матері. Дуже добре, нехай вона збагне повноту протистояння цьому безумному, цьому небезпечному проєктові!

— Не думаю, що їхній гхола доживе до Ракіса, — промовила Шванг'ю. Люцілла вдала, що її це не зацікавило.

— Розкажи мені про його друзів, — попросила вона.

— У нього немає друзів, лише вчителі.

— Коли я з ними зустрінуся? — Вона не зводила очей із протилежної галереї, де Патрін ліниво сперся об низьку колоду, тримаючи наготові важкий лазеростріл. З раптовим потрясінням Люцілла усвідомила, що Патрін стежить за нею. Патрін — посланець башара. Шванг'ю, очевидячки, побачила і зрозуміла це послання. *«Ми стережемо його!»*

— Здогадуюсь, що ти прагнеш зустрітися з Майлсом Тегом, — припустила Шванг'ю.

— І не тільки з ним.

— Не хочеш насамперед налагодити контакт із гголою?

— Я вже налагодила контакт із ним. — Люцілла кивнула в бік обгородженого дворика, на якому майже нерухомо стояв хлопчик, дивлячись на неї. — Він розважливий.

— Про інших я маю тільки звіти, — сказала Шванг'ю, — але підозрюю, що він найрозважливіший з усієї серії.

Люцілла придушила мимовільне здригання, викликане готовністю грубо заперечити словам і поведінці Шванг'ю. У них не було навіть натяку на те, що дитина внизу належить до людської спільноти.

Доки Люцілла це обдумувала, хмари закрили сонце, як часто буває тут о цій порі дня. Холодний вітер повіяв над стінами